

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Kış ve Yaz Dönemlerinde, Yılda İki Kez Yayınlanan
Uluslar Arası Hakemli Bir Dergidir.

KONYA ÖZEL SAYISI

Sayı 5/ Kış

Konya - 2008

KONYA MARİSTAN-I ATİK

Kâmil Şahin *

Özet: Konya'da Selçuklu döneminde inşa edilmiş iki tane hastahane vardır. Konya Maristan-ı Atik ismiyle bilinen hastahane ilk Konya Selçuklu hastanesidir.

Bizim üzerinde durmak istediğimiz Konya Maristan-ı Atik diye ismi geçen 21.01.1113 tarihinde, Emirü'l-mü'minin Büyük Atabek Kadı İzzeddin tarafından, Konya'da ilk inşa olunan Selçuklu hastanesi ve buraya gelen tabibleri konusundadır.

Anahtar Kelimeler: Konya Maristan-ı Atik, Kadı İzzeddin, Selçuklu hastanesi.

KONYA MARİSTAN-I 'ATÎQ ("PRISTINE HOSPITAL" OF KONYA)

Abstract: There were two hospitals in Konya established during the time of the Seljukids; one of which is Konya Mâristân-ı 'Atîq, the first Seljukid hospital established.

We want to discuss the general features and physicians of the hospital known as Konya Maristan-ı Atik founded on 21.01.1113 by Amîr al-mu'minîn Great Atabeg Atabeg Qadı 'Izz al-Dîn in Konya.

Key words: Konya Mâristân-ı 'Atîq, Qadı 'Izz al-Dîn, Seljukid hospital.

Bizim konumuz Konya Maristan-ı Atik ismiyle bilinen ilk Konya Selçuklu hastanesidir. Konya'da Selçuklu döneminde inşa edilmiş iki tane hastahane vardır.

BİRİNCİ HASTAHANE: Ebü'l-Fetih Keykavüs b. Sultan es-Saîd Gıyaseddin Keyhüsrev b. Sultan Alaaddin Keykubat zamanında, Büyük Atabek Kadı İzzeddin tarafından Konya'da 01. Şaban 506 (21.01. 1113) tarihinde inşa olunmuştur. Vakfiyesinde ismi *Maristân-ı Atik* olarak geçen bu dârüşşifa, Konya'nın 472/1079 yılında fethinden 34 yıl sonra Konya'da kurulan ilk inşa edilen hastane olarak bilinir.

İKİNCİ BİR HASTAHANE: Konya'da 21.01.1113 yılında kurulan Maristan-ı Atik hastanesinden, yaklaşık 141 sene sonra 652/1255 yılında kurulan Selçuklu Darüşşifa'sıdır. Bu Marikstan-ı Atik 1254 yılında bir deprem sırasında harap olduğundan, Sultan Alaaddin Keykubat tarafından 652/1255

* Selçuklu Tarihi Araştırmacısı, Ankara.

yılında yeniden inşa ettirilmiştir.¹ Bu hastane vakfı olarak altı köy ile bağ ve bahçeleri vakfedilmiştir.

Bizim üzerinde durmak istediğimiz Konya Maristan-ı Atik diye ismi geçen 21.01.1113 tarihinde, Emirü'l-mü'minin Büyük Atabek Atabek Kadı İzzeddin tarafından, Konya'da ilk inşa olunan Selçuklu hastanesi ve buraya gelen tabibleri konusundadır.

TÜRKLER VE TIB

Türkler İslâmiyet öncesi tıp alanında Namto gibi tıp bilgileri yetiştirmişlerdir. Bilindiği üzere, Orta Asya bozkırlarından, Afrika kıyalarına kadar fetihlerde bulunmuş ve bir çok ülkeler fethetmiş bir milletin, elbetteki çok miktarda, askerî seyyar hastaneleri yanında Dâruşşifalar inşa ettikleri tabidir.

Yüce Dinimiz İslâmiyet'in insan sağlığına ve tıp ilmine çok büyük önem vermiştir. Müslüman Türkler de, Kur'an-ı Kerim'den ve Peygamberimizin Hadis-i Şeriflerinden aldıkları bu ilhamla, tıp ilminde, Bîrûnî, İbni Sinâ, Râzi ve Ebü'l-Mecid Efendi gibi tabib dehalar yetiştirmişlerdir.

İslâmiyet'te insan sağlığına ve tıp ilmine çok büyük bir önem verilmiştir. Cenab-ı Hak bunu Kur'an-ı Kerim'de bu tıp ilmini, bir âyetin sadece bir bölümünde açıklamıştır. Bunu bir örnekle açıklamak isteriz.(Zamahşeri Tefsiri, Hâzin Tefsirlerinde geçtiği üzere):

Abbasi Halfefesi Harunurreşid'in(170-193/786-809) Hıristiyan doktoru Bahtışû, bir gün büyük İslâm bilginlerinden Ali b.Hüseyin el-Vâkidî'ye:"*Ben sizin kitabınız Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okudum. Tıp ilmi adına bir şey göremedim. Halbuki ilim ikidir. Bir din ilmi ikincisi tıp ilmidir.*" deyince, Ali b. Vakidî:"*Sen bizim kitabınız Kur'an-ı Kerim'i iyi okumanımsın, çünkü Cenab-ı Hak, bütün tıp ilmini bir âyetin sadece bir bölümünde açıklamıştır.* demiştir. O Hangi âyet deyince,"*Yeyiniz, içiniz, İsrâf etmeyiniz Allah israf edenleri sever*"² Âyetini okumuştur. Peki Peygamberiniz bir şey buyurmamıştır deyince:" *Mide her hastalığın başıdır, mideyi boş tutunuz*" hadisi Şerifini okumuştur.³ Bahtışû bunun üzerine, sizin kitabınız ve Peygamberiniz tıp ilmini adına Cali-nus'a bir şey bırakmamış, tıp ilmi adına ne varsa hepsini toplamıştır demiştir.)

Kur'an-ı Kerim'de:"*Biz Kur'an'da öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir.*"(İsrâ. Â. 82) buyurulmuştur. Türkler Yüce dinimiz İslâmiyetten aldıkları bu ilhamla, ilk Müslüman Türk Devleti Karluklular ve Karahanlılardan başlamak üzere, tıp ilminde, Bîrûnî, İbni Sinâ gibi, bir çok tabib dehâlaralar yetiştirmişlerdir. Bu gün isimlerini dahi bilmediğimiz, Karahanlılar, Büyük Selçuklular döneminde tıp medreseleri, beden hastalık ile birlikte bunun yanında akıl hastaneleri de kurmuşlardır.Kastamonu Selçuklu Yılanlı

¹ İbrahim Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s. 226.

² Kur'an-ı Kerim, el-'Arâf, Â. 31.

³ Zemaşeri, Tefsiri, el-'Arâf, 31 tefsiri, Tefsir-i Hazin, el-'Ar'af, 31 ayet tefsiri.

Daruşşifası kitabesinde olduğu gibi, yukarıda anlam ve mealini verdiğimiz ayeti hastanelerinin kitabelerine de yazdırmışlardır.

Konya 1219 yılından itibaren bir edebiyat, felsefe ve san'at merkezi olmuştur. İran, Moğolların 1225 yılında işgaline uğrayınca bir âlim ve san'atkar kalkıp Konya'ya gelmiş ve Konya'ya yerleşmiştir. Şemseddin Tebrizi, Sadreddin Kone-vî, Celaleddin-i Rûmî(ö.1273) en güzel eserlerini Konya'da meydana getirmişlerdir. Yetmiş senelik bir zaman dilimi içinde, ülkenin her tarafı harikule abidelerle süslenmiştir.⁴

1. Konya'da 506/1113 'de Kurulan Selçuklu Maristan-ı Atik

Müslüman Türklerin Anadolu Selçukluları döneminde Konya'da ilk inşa ettikleri olarak bilinen bu hastanelerden birisi de **Konya Maristan-ı Atik**'tir. Merhum İbrahim Hakkı Konyalı: Bu Maristan-ı Atiem ismiyle geçen ilk Selçuklu hastanesi konusunda şunları yazmaktadır: "*Biz, Maristan-ı Atik'in ve Dârüşşifâ'nın kimler tarafından yapıldığı konusunda, elimize şimdiye kadar , kesinlik ifade eden ne bir kitabe ne de bir vakfiye geçti*" demektedir.⁵ Bizim arşivlerimizde bulduğumuz ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde dahi bulunmayan bu 506/ 1113 tarihli ve günümüzden 894 yıl öncesine ait, Konya Maristan-ı Atik Vakfiyesi konusunda bilgi arz etmek istiyoruz.

Konya (İkoniyum)Bizans zamanında Emevî ve Abbasiler döneminde, bir kaç defa İslâm orduları tarafından eline geçmiştir. 19 Haziran 1097 yılından sonra **Selçuklu Devleti'nin** başşehri olarak ilan edilmişti.

1.1.Maristan-ı Atik Yeri:

İbrahim Hakkı Konya'lı bu hastahanenin yerini: Konya Kalesinin Ertaş ve Halka Begüş kapıları dışında, Musalla'da Gömeç Hatun Türbesi'nin bulunduğu yerde, Medrese Mescidi ve Kesikbaş Türbesi'nin yer aldığı alanda bulunduğunu yerde göstermektedir.⁶

1.2. Hastaneyi Yaptıran Vâkif

Konya Maristan-ı Atik "*Ebü'l-Fetih Keykavüs b. Sultan es-Saîd Gıyâsüddin Keyhüsrev b. Sultan Alaaddin Keykubat* hükümdarlığı döneminde, Emiru'l-Mü'mininin Büyük Atebek Kadı İzzeddin tarafından 01. Şaban 506 (21.01. 1113) tarihinde inşa edilmiştir. Vakfiyesi de; 506/1113 tarihinde Kadı İzzeddin adına düzenlenmiştir.⁷ Kadı İzzeddin Vakfiyesinde, hastanenin adı "*Maristan-ı Atik*" olarak geçmektedir. Biz bu isimden hareketle, 15 üzerinde çeşitli isimleri olan hastanenin, Karahanlılar döneminde "*Dârulmarza*" olarak ismi geçen

⁴ Nasuhi Es'ad, *Yeni Mecmua*, s. 367-370.

⁵ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, 1964, s. 224.

⁶ İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 221.

⁷ Vakfiyesi, 506/1113 ; VA. Konya Vakıf Defteri, 1. s. 33; s. 584, "

2. Büyük Atabek Kadı İzzeddin Vakıfları:

Konya Maristan-ı Atik(Hastahane)

Konya'da Kadı İzzeddin adına bir câmi, câmi görevlisi, hatib, kayyımı ile câmiye sergi, hasır, zeytin yağı ve şamdanlar alımı için çeşitli vakıf payları ayrılmıştır.

Hastane İçin Yapılan Vakıflar:

Selçuklu Sultanı Keykavüs döneminde, Büyük Atabek *Ebu'l-Mehâmid Muhammed Kadı İzzeddin* tarafından inşa ettirilmiş olan Konya Maristanı vakfına, Konya-Kestil köyü bütün eklentileriyle, dağları, ovaları, bahçe ve bağlarıyla vakfedilmiştir. Söz konusu Kestil köyünün sınırları da söz konusu vakfiyede çizilmiştir. Maristan-ı Atik Hastane Vakfiyesinin altında imzaları bulunan şahitler, şu şahıslardan oluşmaktadır:

1. Esad b. Muhammed
2. Abdurrahim b. Muhammed
3. Mahmud b. Ahmed . (ufiye anhüma) denildiğine göre,

Şahitlerin her üçünün de bu tarihte hayatta oldukları anlaşılıyor.

Vakıf Bedduası Bölümünde ise: Hemen her vakfiyede olduğu gibi, vakfın şartlarını bozanlar, değiştirenlere: " Allah(ın c.c.) , meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun" diye beddua edilmektedir.

Mütevellileri:

15 Şaban 1227 ,24.08.1812 tarihinde, Kadı İzzeddin Câmii Şerifi mahsusundan almak üzere, yılda iki hisse, hisse gale ile mütevellisi olan es-Seyyid Mehmed ve Es- Seyyid Sülayman ve Seyyid Eyyüb ve Seyyid Mustafa olan evlatları Şekerci (!) Merguman es-Seyyid Mehmed ve Seyyid Mustafa 1248 yılında ölmüş olup, hisseleri mahlül ve bâki Seyyid Süleyman ve Seyyid Eyyüb kardeşleri tevliyet hisseleri üzerlerinde olup, tecdid tarihi 15 Şaban 1127 (24. 08. 1812) tarihlidir notu vakfiyesi üzerine düşülmüştür.Yıllık gelirleri olarak 2982 akçedir.⁸

Orta Asya Bozkırlarından-Afrika kıyılarına kadar fetihler gerçekleştirerek, ülkeler fetheden ve üç kıtaya hükmeden büyük Türk milleti, bu kadar savaşlar sırasında, askeri sahada bir çok bir çok seyyar hastahanalar yanında, Türk-İslâm Tıp tarihinde"*Dâruymarza, bîmaristan, Maristan, Buk'a, Dâruşşifa* ve Kanuni Sultan Süleyman döneminden sonra da, Hastane olarak isimleri geçen, çok miktarda hastane inşa etmişlerdir. Bu nedenle Günümüzde

⁸ TKGM. Def. 584; Osman Turan, Türkiye Selçukluları-Vesikaları, s. 54-55.

Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait hastanelerin sadece bunlardan ibaret saymanın yanlış olacağını görüşünü taşımaktayız.

Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra tahta çıkan I. İzzeddin Keykavüs ve Sultan I. Alaaddin Keykubat dönemlerinde Konya parlak bir devir yaşadı. Sultan I. İzzeddin Keykavüs ile başlatılan imar hareketi, kardeşi Sultan I. Alaaddin Keykubat döneminde devâm etti.⁹ İran, Moğolların 1225 yılında işgaline uğrayınca bir âlim ve san'atkar kalkıp Konya'ya gelmiş ve Konya'ya yerleşmiştir. Konya bir edebiyat, felsefe ve san'at merkezi olmuştur.

Şemseddin Tebrizi, Sadreddin Konevî, Celaleddin-i Rûmî(ö.1273) en güzede eserlerini Konya'da meydana getirmişlerdir. Yetmiş senelik bir zaman dilimi içinde , ülkenin her tarafı harikule abidelerle süslenmiştir.¹⁰

KONYA MARİSTAN-I ATİK TABİBLERİ

İbni Bibi: Selçuklu Hükümdarı Sultan Alaaddin Keykubat zamanında zamanında, her tarafta meşhur olan (5) tane doktorun ismini vermektedir.¹¹ Eflâkî de: Anadolu Selçukluları döneminde çeşitli şehirlere mensup, bir çok doktorların isimlerini bildirmektedir.¹²

1. **Tabib Şerefeddin**(583-667/1187-1268), Ebu'l-Hasen Ali b. Yusuf ve Müslüman tabiblerden olup, şiir ve edebiyatta dahi bilgisi vardı. Tıp ilmini Danışmendliler dönemi tabiblerinden, babası Bağdatlı Türk Hekim Muvaffakuddin Abdullatif (ö.)den öğrendi. Vakitlerinin bir çoğunu mütalaa ile geçirdi.Tıp hocalığında bulundu. Melik Âdil Nureddin Zengi'nin kurduğu Büyük Bimaristan diye ismi geçen, Şam'daki hastanenin Baş Hekimliği görevinde bulundu. Müzehhibüddin Abdurrahimin vakfı olan Tıp medresesi müderrisliğine tayin edildi. Şerafeddin 667/ 1268 yılında vefat etti.¹³

2. **Fahreddin Ayaz Şarapsalar:**

3. **Sard Ferideddin Muhammed Cacermî**(İran'ın kuzey doğusunda bir şehir olan) bu bölgede yeşitmiştir. Bedreddin Cacermî (13. yüzyıl) ile oğlu Muhammed b. Bedr meşhur alimlerdenidir.¹⁴

4. **Bedreddin ibn Harfî**

5. **İzzeddin ibn Hubel-i Musûlî**

6.**Takiyeddin Tabib-i Reânîl Safiyüddeve Nasrânî**.¹⁵

⁹ Haşim Karpuz, "Konya" mad. DİA, c. 26. s. 183.

¹⁰ Nasuhi Es'ad, *Yeni Mecmua*, s. 367-370.

¹¹ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları-Vesikalar*, s. 53.

¹² Eflâkî, *Menakıbü'l-Ârifin*, c.I. s. 95,96,284, 285.

¹³ Şemseddin Sami, *Kamusü'l-'Alâm*, c. 4. s. 2849.

¹⁴ İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâiyye*, Ter. Mürsel Öztürk, c.1.312; Şemseddin Sâmi, *Kâmüsü'l-'Alâm*, c. 3. s. 1753; Rıza Kurtuluş, "Cacerm"mad. DİA, c. 6. s. 542.) (

¹⁵ İbni Bibî, *el-Evâmirü'l-'Alâiyye*, Ter. Mürsel Öztürk, c.1.s. 312.

7. Bedreddin Muzaffer.¹⁶

8. Şemseddin b. Hebil, Şemseddin Ebü'l-Abbas Ahmed b. Müzehhibüddin (548/1153) yılında doğmuş ve çeşitli merkezlerde tıp tahsili yaptıktan sonra, Anadolu'da Selçuklu Sultanı Keykavüs b. Keyhüsrev'in iltifatına mazhar olmuş, Konya'da tabiblik ve müderrislik yapmış, daha sonra da Musul'a dönmüş ve orada vefat etmiştir.¹⁷

Kaynakça:

1. Konya Maristan-ı Atik 506/1113 tarihli Vakfiyesi, Fotokopisi.
2. Stanley Lane Poole, Düvel-i İslâmiye, Ter. Halil Edhem, Millî Mat. İstanbul, 1927. s. 209-210.
3. Besim Darkot, "Konya" mad. İslâm Ansiklopedisi, M.E.B. c. 6. 844
4. Haşim Karpuz, "Konya" mad. DİA, c. 26. s. 183.
5. Kâmil Şahin, Danışmendliler Döneminde Niksar, Tıp Medreseleri ve Diğer Tarihi Eserler, Niksar belediyesi, 1999.

¹⁶ Şemseddin Sâmi, Kâmus-ı 'Alem, c. 2. s.1255.

¹⁷ İbni Ebi Usaybi'a, Uyûnü'l-Enbâ', s. 410.